

the profession to internal rejection by individual in connection of professional ethics and values of the profession at level of self-consciousness and actual behaviour.

The authors study the phenomenon of expedience of marginalism through the prism of proximal development zone theory of L. S. Vygotsky. Based on the conceptual conclusions of L. S. Vygotsky that, firstly, only that training can be considered as good one that leads to the development of the individual, and, secondly, that what student does today with the help of the teacher, tomorrow he will be able to do that alone, article analyzes the feasibility of proximal development zone of future lawyer while in university. The main attention is focused on identifying potential educational work to prevent the alleged marginalization of future professional lawyers.

It is proved that the transition to an entirely new meaning of professional education that is associated not only with the revision of curricula, but also to improve the basic directions of educational work, and is able to provide its development nature, the ability to become the means of self-realization and self-identity in the dynamic world of professions, to prevent development of mental and functional professional marginalism of future lawyers.

Key words: *professional identity, professional marginalism, educational work at the university.*

УДК 316.612

О. О. Маркозова, кандидат соціологічних наук, доцент

УСПІХ ЛЮДИНИ У СХІДНІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

Здійснено аналіз розуміння сутності та шляхів досягнення успіху особистості, яке сформувалося у східній соціокультурній традиції. Показано, що успіх у людини із східною ментальністю в першу чергу ототожнюється з духовним удосконаленням, а також із цінностями колективізму і служіння суспільству. Доведено, що негативними наслідками орієнтації людини тільки на духовний саморозвиток стало знецінення таких соціальних практик, як підвищення соціального статусу та матеріального добробуту.

Ключові слова: *людина, культура, успіх, цінності, ментальність.*

Актуальність проблеми. Актуальність дослідження проблеми сутності та шляхів досягнення успіху людини обумовлена тим, що серед різноманіття соціальних практик спрямованість особистості на досягнення успіху не тільки значною мірою детермінує поведінку соціальних суб'єктів, але й

виступає важливим фактором формування напрямів трансформації соціального простору. У свою чергу, розуміння складових та критеріїв виміру успіху людини залежить від існуючої в суспільстві культури, типових цінностей і моделей поведінки, які є характерними для конкретної нації або держави. Тому важливою складовою аналізу успіху людини є розгляд того, як типові для представників тієї чи іншої культури цінності впливають на напрями самореалізації людини в процесі досягнення життєвого успіху.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Аналіз культурного поля людства, самобутності та взаємовпливу культур завжди привертав увагу учених [1–4]. Досить активно вивчають науковці і різні аспекти проблеми досягнення успіху людини [5–9]. Однак в умовах глобалізації світу проблема впливу культури на соціальні практики людини, у тому числі на досягнення успіху, вимагає додаткових досліджень даної проблеми. З нашої точки зору, учені приділяють більше уваги західній культурній суперсистемі, яка дійсно є досить впливовою в сучасних умовах. Але у той же час не слід забувати й про цінності східної культури, які є не менш важливими для гармонійного розвитку людини. Тому *метою* даної статті є аналіз розуміння сутності успіху людини, яке склалося у східній соціокультурній традиції, для виявлення залежності діяльності особистості від культурних контекстів соціального середовища.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на те що культура являє собою досить складне і багатопланове утворення, у науковій літературі існує велика кількість її визначень. Ми будемо спиратися на визначення культури, яке дає Г. Трайандіс. Він характеризує культуру як «створену людиною частину середовища свого проживання» і розглядає її у двох площинах: з одного боку, у матеріальному вимірі, а з іншого — у суб'єктивному вираженні. Саме суб'єктивна сторона культури як «сукупність суб'єктивних відповідей на те, що створено людьми і що виступає у формі міфів, ролей, цінностей і відносин, становить область суб'єктивної культури» [1, р. 2]. Такий підхід до розуміння культури дозволяє не тільки розділити її на матеріальні та духовні складові, але й розглянути вплив культури на соціальні практики людини, однією з яких є досягнення успіху.

Відомо, що культура кожного народу, з одного боку, перебуває у стані постійного руху, а з іншого — характеризується відносною стабільністю. Цілісність культури забезпечується за рахунок наявності у ній ядра — такого компонента, який формує своєрідність, ментальність її носія і на цій основі дозволяє виділити культуру в окрему культурну одиницю. Поняття «культурна одиниця» введене у науковий обіг Р. Нароллом для позначення «людей, які, розмовляючи загальною рідною мовою, належать до однієї держави або до однієї контактної групи» [10, р. 248]. З нашої точки зору, як

ядро культури більш доцільно виділяти орієнтацію громадян на індивідуальні або колективні цінності, які детермінують усі інші відмінності у свідомості і ментальності людини, у тому числі ставлення до людської особистості, до світу, держави, соціальної солідарності та орієнтації щодо досягнення успіху. Такий підхід, по-перше, не суперечить загальноприйнятому, оскільки дозволяє на основі даного критерію виділити дві основні культурні суперсистеми — східну і західну, а по-друге, допоможе комплексно проаналізувати розуміння сутності та шляхів досягнення успіху, що склалося у тому чи іншому соціокультурному середовищі.

Одним із найважливіших факторів, що детермінував орієнтації людей на індивідуалістичні або колективістські цінності, було становлення світових релігій, а також поділ їх за векторами, що визначали ставлення до людської особистості та розуміння ролі людини в системі світу. Вивченню цього питання значну увагу приділяв М. Вебер. Для диференціації релігій він використовував характер вчення про порятунок, а також застосував критерій рівня раціональності, наростання якої у соціальній дії в процесі розвитку суспільства вчений вважав соціологічною закономірністю. Вебер доводив, що існує дві багато в чому протилежні ідеї порятунку, які містяться у двох раціональних за своїм характером релігіях — християнській та індуїстській. «Ці ідеї, — підкреслював учений, — не просто раціонально впорядковують спосіб життя людини, як конфуціанство й іслам, які є “політичними” релігіями, а спрямовують діяльність кожного віруючого на реалізацію специфічних трансцендентних цілей, що сприймаються людиною як порятунок» [11, с. 43].

Виходячи з релігійних цінностей, які і сьогодні не втратили свого впливу, для східної людини вищою життєвою ціллю є отримання порятунку у потойбічному світі. «Для індуса порятунком є досягнення вищого гностичного знання і злиття з Брахманом. Тут віруючий, який реалізується як “сосуд” божественної мудрості, повністю втрачає своє індивідуальне начало, розчиняючись у божественному Абсолюті», — пише Н. Н. Зарубіна [12, с. 38].

Характер центральної релігійної ідеї — порятунку значною мірою визначає ступінь самостійності та активності в ментальності людини. Так, християнство задає індивідуалістичний вектор діяльності людини, а індуїзм — колективістський. Християнство спирається на вирішальну роль індивідуальної свідомості у визначенні поведінки людини, на її здатність усвідомлювати цілісну картину світу і свою роль у ньому, на досягнення індивідуального успіху. Індуїзм та більшість інших східних релігій формують у світогляді і світосприйнятті особистості уявлення про зумовленість усього, що відбувається у світі, у суспільстві та в долі людини, впливом сил,

непідконтрольних їй, а тому акцентують увагу на відсутності сенсу досягнення успіху в соціальному просторі, бо головна мета людини — порятунком душі. Така ментальність дозволяє мільярду жителів Індії миритися з важкими умовами життя, характерними для переважної більшості її населення, і усвідомлювати успіх не як збільшення матеріальних цінностей, а як розвиток духовності. Тому східна людина скоріше віддає перевагу доктрині «не діяння» у зовнішньому світі, заглибленню в себе, у свій внутрішній світ, споглядальності. У рамках східної культурної традиції виникає ідея пошуку нірвани як справжнього змісту буття і дійсного успіху людини, що передбачає відчуженість від зовнішнього, соціального світу.

Незважаючи на те що в останні десятиліття в багатьох країнах Сходу відбувся досить динамічний розвиток капіталістичних відносин, індивідуалістичні і прагматичні зрушення у ментальності людей ще тільки починаються. Цінності сім'ї, громади, їх оцінка індивідуальних досягнень людини, як і раніше, залишаються на першому місці. Відбувається це і в силу об'єктивних обставин. Наприклад, індуїстська концепція устрою світу і сьогодні монополізує соціальне життя людини, оскільки за жодних умов не дозволяє їй змінити соціальний статус і висуває чіткі етичні вимоги до представників різних каст. Одним з основних віросповідних принципів індуїзму є вчення про переродження, переселення душ із однієї тілесної оболонки в іншу відповідно до законів карми — воздаянням, відплатою людині за праведність її земного життя. Мета цього вчення — виправдати кастовий поділ, довести його непорушність, примирити людину з її соціальним та економічним становищем, а також сформувати фрейми не тільки неможливості, а й непотрібності щось змінювати у цьому житті. Крім того, така фрейм-культура знімає з держави та еліти суспільства всю відповідальність за соціальні проблеми і перекладає її на вищі сили та людину, яка начебто вела неправедне життя в інших народженнях. Очевидно, що в умовах панування такої соціокультурної системи існує тільки один варіант розуміння успіху людини: це розвиток духовності та служіння громаді і державі в очікуванні щастя в іншому житті.

Звідси впливає розуміння відсутності сенсу боротьби за зміну принципів соціальних відносин, і тому соціальна активність особистості обмежується колом її сім'ї, громади, рамками заданої їй повсякденної праці. Фрейми успіху і характер активності людини регламентуються традиціями, звичаями та релігійними постулатами. У свідомості громадян вони відбиваються у вигляді некритичної поведінкової установки та готовності чітко слідувати існуючим нормам соціальної життєдіяльності. Характер мотивації, на яку спирається така активність, — конформізм і беззаперечна підтримка влади. Діючи в рамках запропонованих їй цінностей життєдіяльності, людина

сприймає себе тільки як представника конкретної соціальної спільності, і її ідентифікація має соціально-рольовий, але не індивідуальний характер. Представники первинної соціальної групи, до якої належить людина: сім'я, родичі, сусіди, члени виробничого колективу, є основним джерелом соціальних вимог та арбітрами відносно того, що можна вважати успіхом особистості, а що ні. Аналізуючи дослідження Кітаями і його колег, Л. Росс і Р. Нісбетт відзначають, що, «маючи справу із собі подібними, колективісти-японці меншою мірою, ніж індивідуалісти-американці, схильні розглядати себе як центр загальної уваги. Японці розглядають оточуючих як об'єкти більш важливі й очевидно більш гідні уваги, ніж вони самі» [14, с. 300]. У цих умовах людина із східною ментальністю розуміє справедливість як рівність, яка виникає на ґрунті релігійних уявлень про рівність перед Богом і цілком уживається з існуючою соціальною нерівністю людей.

Важливим компонентом розуміння сутності та шляхів досягнення успіху є аналіз ставлення людини до праці, яке склалося у тій чи іншій культурній системі. Що стосується східної культурної суперсистеми, то колективістські культури, як і в попередні часи, формують у громадян ставлення до праці або як до служіння державі, нації, або як до способу досягнення «просвітління». Аналізуючи культуру японців, Є. Малінін пише, що досить складні природно-кліматичні умови Японії зумовили формування відомої японської працьовитості. Для того щоб вижити в таких умовах, японці повинні були несамовито трудитися, причому неодмінно в складі групи, громади. Поодинокі очікувала неминуча загибель. Тут і прихований культурно-історичний початок общинної свідомості нації. «Праця — основа основ!» — це об'єктивно обумовлений життєвий принцип, що став рисою національного характеру японців. Він навіюється людині з колиски і супроводжує до кінця життя. Японці вважають, що ранок тільки тоді приносить щастя, коли існує можливість багато і наполегливо працювати [5, с. 10]. Оскільки для людини із східною ментальністю успіх більшою мірою ототожнюється з духовним удосконаленням, то, незважаючи на навички наполегливої праці, гроші та матеріальні досягнення, не є основним критерієм, що свідчить про життєвий успіх людини. В індуїзмі вищий сенс людського життя вбачається у тому, щоб вийти із стану переродження і з'єднатися з Брахмою — світовою душею, абсолютом, що можливо через надбання багатства духовного. Тому бідність у східній фрейм-культурі не сприймається як вада, оскільки не заважає людині бути багатою духовно.

Буддисти визнають «чотири шляхетні істини»: будь-яке існування є страждання; причина страждань — у самій людині, у наявності жаги до життя, насолоди, влади, багатства; припинення страждань можливе шляхом звільнення від жаги життя, від бажання соціальних досягнень; для вирішен-

ня цих проблем людині слід вести праведне життя на основі праведного мислення [4]. Очевидно, що така фрейм-культура, яка віками існує в суспільстві майже без змін і формує у свідомості людини розуміння ілюзорності земного життя, не може формувати прагнення особистості на досягнення індивідуального соціального успіху, який може виражатися у підвищенні свого соціального статусу чи зростанні матеріального добробуту.

Східна людина розуміє матеріальний добробут як засіб духовного розвитку, а за певних обставин узагалі готова відмовитися від матеріальних цінностей на користь духовного розвитку. Основним критерієм успіху людини є її моральність і мудрість, які підносять її над іншими. В. Цветов підкреслює, що «для японців основна мета не мати гроші, щоб не працювати, а працювати, щоб реалізувати себе, стати розумнішими, вище рівнем, ближче до Бога. Гроші — лише додатковий продукт постійної роботи над собою. Якщо можна назвати дві ключові характеристики японської самобутності, то це общинність і працьовитість. Тому при всіх величезних відмінностях у національному характері громадян Японії і США у них є одна спільна риса — це позитивне ставлення до праці як до вищої життєвої цінності» [3, с. 147].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що у східній культурній традиції успіх людини ототожнюється із внутрішнім, духовним самовдосконаленням, а не з досягненнями у зовнішньому світі. Виходячи з цього, для східної людини гроші та матеріальні цінності взагалі не є критерієм, що свідчить про життєвий успіх особистості. Тому бідність у східній фрейм-культурі не сприймається як вада, оскільки не заважає людині розвиватися духовно. У соціальному житті людина із східною ментальністю орієнтується на цінності колективізму, служіння суспільству або громаді і вірить скоріше в удачу, а не в успіх, який можна досягти через наполегливу працю. Зрозуміло, що такі ціннісні орієнтації не відповідають реаліям глобалізованого світу. Але у той же час східна соціокультурна традиція нагадує нам про те, що в сучасному прагматичному, раціональному, індивідуалістичному світі людина, яка прагне досягти успіху, не повинна забувати про цінності духовного розвитку, моральності і колективізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Triandis H. C. The Analysis of Subjective Culture / H. C. Triandis. – New York : John Wiley, 1990. – 313 p.
2. Steward E. S. American Cultural Patterns: A Cross-Cultural Perspective / E. S. Steward, M. J. Bennett. – Yarmouth : Intercultural Press, 1991. – 192 p.

3. Цветов В. Я. Пятнадцатый камень сада Реандзи / В. Я. Цветов. – М. : Изд-во пол-лит. лит., 1991. – 366 с.
4. Моисеева Н. А. Культурология. История мировой культуры : учеб. пособие / Н. А. Моисеева. – СПб. : Питер, 2008. – 482 с.
5. Малинин Е. Д. Философия жизненного успеха. Практическое руководство : учеб. пособие / Е. Д. Малинин. – [2-е изд., доп.]. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. – 304 с.
6. Супоницкая И. М. Успех и удача: отношение к труду в американском и российском обществе / И. М. Супоницкая // Вопр. философии. – 2003. – № 5. – С. 44–56.
7. Маркозова О. О. Соціальний успіх особи у контексті історичних практик свободи / О. О. Маркозова // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2013. – № 3 (17). – С. 169–178.
8. Маркозова О. О. Фреймування уявлень людей про успіх інструментами засобів масової інформації / О. О. Маркозова // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2014. – № 1 (20). – С. 279–285.
9. Маркозова О. О. Співвідношення індивідуального і колективного успіху людини в умовах радянської реальності / О. О. Маркозова // Вісн. міжнар. Слов'ян. ун-ту. Серія «Соціологічні науки». – Х., 2013. – Т. 16, № 1. – С. 5–13.
10. Naroll R. Handbook of Method in Culture Psychology / R. Naroll, R. Cohen. – New York : Natural History Press, 1970. – 532 p.
11. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер. – М. : Наука, 2003. – 384 с.
12. Зарубина Н. Н. Социокультурные факторы хозяйственного развития: М. Вебер и современные теории модернизации / Н. Н. Зарубина. – СПб. : Изд-во Рус. Христиан. гуманитар. ин-та, 1998. – 288 с.
13. Ионин Л. Г. Социология культура / Л. Г. Ионин. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 427 с.
14. Росс Л. Человек и ситуация. Уроки социальной психологии / Л. Росс, Р. Нисбетт. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 430 с.

УСПЕХ ЧЕЛОВЕКА В ВОСТОЧНОЙ КУЛЬТУРНОЙ ТРАДИЦИИ

Маркозова Е. А.

Осуществлен анализ понимания сущности и путей достижения успеха личности, которое сформировалось в восточной социокультурной традиции. Показано, что успех у человека с восточной ментальностью в первую очередь отождествляется с духовным совершенствованием, а также с ценностями коллективизма и служения обществу. Доказано, что негативными последствиями ориентации

человека только на духовное саморазвитие стало обесценивание таких социальных практик, как повышение социального статуса и материального благосостояния.

Ключевые слова: человек, культура, успех, ценности, ментальность.

SUCCESS IN THE EASTERN CULTURAL TRADITIONS

Markozova O. O.

The article presents the analysis and understanding of the ways to achieve the success of the person, which was formed in the eastern socio-cultural traditions. Relevance of the research problem of the essence and ways of achieving success of man due to the fact that among the variety of social practices, personal orientation to achieve success not only to a large extent determines the behavior of social actors, but also is an important factor in shaping the direction of transformation of social space. The aim of the article is to analyze the understanding of the person's success, which has developed in the eastern socio-cultural traditions, to detect activity of the individual, depending on the cultural context of the social environment. The analysis leads to the conclusion that in the eastern cultural tradition a person's success is identified with the inner, spiritual self-improvement, and not with the achievements in the outer world.

It is shown that most of the Eastern religions formed in the outlook and worldview of the individual ideas of predestination of everything that happens in the world, in society and in the destiny of man, influenced by forces beyond the control of it, but because there is no focus on the meaning of success in the social space, for home purpose of man — the salvation of souls. Therefore, people from the eastern mentality prefers deeper in yourself, in your inner world of contemplation.

Despite the fact that in recent decades in many countries of the East happens quite dynamic development of capitalist relations, individualistic and pragmatic changes in the mentality of the people are just beginning. Therefore, for the Eastern man and today money and wealth in general, is not a criterion for certifying success in life personality. Oriental man understands the material well-being as a means of spiritual development, and under certain circumstances, all ready to give up wealth in favor of spiritual development. The main criterion for the success of a man is his morality and wisdom.

In the social life of the people from the eastern mentality focused on the value of teamwork, community service or community, and believe more in luck and not the success that can be achieved through hard work. Frames success and the nature of human activity are regulated by traditions, customs and religious precepts. In the minds of the citizens they are reflected in the form of a non-critical attitudes and willingness to closely follow the existing norms of social life. Character motivation that underpins this activity — conformism and unquestioning support of the authorities. Within the framework of the proposed her values of life, a person sees himself only as a representative of a particular social community and its identification is social role, but not an individual character. Representatives of the primary social group to which the person belongs: family, relatives, neighbors, members of the production team is the main source of social demands and the arbitrators

as to what can be considered a success for the individual and what is not. Under these conditions, people from the eastern mentality understands justice as equality, arising on the basis of religious beliefs on equality before God and it coexists with existing social inequality of people.

It is proved that the negative effects of human orientation only on spiritual self-development was the depreciation of the social practices such as increased social status and material wealth.

Key words: *people, culture, success, values mentality.*

